

॥ सा विद्या या विमुक्तये ॥

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

“ज्ञानतीर्थ” परिसर, विष्णुपुरी, नांदेड - ४३१६०६ (महाराष्ट्र)

SWAMI RAMANAND TEERTH MARATHWADA UNIVERSITY NANDED

“Dnyanteerth”, Vishnupuri, Nanded - 431606 Maharashtra State (INDIA)

Established on 17th September 1994 – Recognized by the UGC U/s 2(f) and 12(B), NAAC Re-accredited with 'A' Grade

ACADEMIC (1-BOARD OF STUDIES) SECTION

Phone: (02462) 229542

Website: www.srtmun.ac.in

E-mail: bos.srtmun@gmail.com

Fax : (02462) 229574

संलग्नित महाविद्यालयांतील मानवविज्ञान विद्याशाखेतील पदवी स्तरावरील द्वितीय वर्षाचे CBCS Pattern नुसारचे अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ पासून लागू करण्याबाबत.

परिपत्रक

या परिपत्रकान्वये सर्व संबंधितांना कळविण्यात येते की, दिनांक २० जून २०२० रोजी संपन्न झालेल्या ४७व्या मा. विद्या परिषद बैठकीतील विषय क्र.१३/४७-२०२०च्या ठरावानुसार प्रस्तुत विद्यापीठाच्या संलग्नित महाविद्यालयांतील मानवविज्ञान विद्याशाखेतील पदवी स्तरावरील द्वितीय वर्षाचे खालील विषयांचे C.B.C.S. (Choice Based Credit System) Pattern नुसारचे अभ्यासक्रम शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ पासून लागू करण्यात येत आहेत.

- १) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-इंग्रजी (अनिवार्य, अतिरिक्त (द्वितीय भाषा), फंक्शनल इंग्रजी, ऐच्छिक)
- २) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-हिंदी (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ३) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-कन्नड (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ४) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-मराठी (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ५) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-पाली (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ६) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय-संस्कृत (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ७) बी.ए./बी.एस्सी./बी.कॉम./बी.एस.डब्ल्यू./फाईन आर्टस्-द्वितीय वर्ष-उर्दू (द्वितीय भाषा, ऐच्छिक)
- ८) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-अर्थशास्त्र
- ९) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-भूगोल
- १०) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-इतिहास
- ११) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-सैनिकशास्त्र
- १२) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-तत्त्वज्ञान
- १३) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-राज्यशास्त्र
- १४) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-मानसशास्त्र
- १५) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-लोकप्रशासन
- १६) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-समाजशास्त्र
- १७) बी.ए.-द्वितीय वर्ष-अॅडमिनिस्ट्रेटिव्ह सर्व्हिस

सदरील परिपत्रक व अभ्यासक्रम प्रस्तुत विद्यापीठाच्या www.srtmun.ac.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहेत. तरी सदरील बाब ही सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावी.

‘ज्ञानतीर्थ’ परिसर,

विष्णुपुरी, नांदेड - ४३१ ६०६.

जा.क्र.: शैक्षणिक-१/परिपत्रक/पदवी-सीबीसीएस अभ्यासक्रम/
२०२०-२१/२४९

दिनांक : ०८.०७.२०२०.

प्रत माहिती व पुढील कार्यवाहीस्तव :

- १) मा. कुलसचिव यांचे कार्यालय, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- २) मा. संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ यांचे कार्यालय, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ३) प्राचार्य, सर्व संबंधित संलग्नित महाविद्यालये, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ४) साहाय्यक कुलसचिव, पदव्युत्तर विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ५) उपकुलसचिव, पात्रता विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ.
- ६) सिस्टम एक्सपर्ट, शैक्षणिक विभाग, प्रस्तुत विद्यापीठ.

स्वाक्षरित / -

उपकुलसचिव

शैक्षणिक (१-अभ्यासमंडळ) विभाग

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ,
नांदेड

**Syllabus of
B.A. In Administrative Service**

Faculty of Humanities
(Second Year)

Semester Pattern
(Choice Based Credit System)
With Effect From June 2020

**Chairman
Dr. Subhash Kadam
Bos in Administrative Services**

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड

B.A. in Administrative Service II Year

विषय, अभ्यासपत्रिका, जुज व श्रेयांज फळस्त्री (CBCS) पॅटर्न प्रमाजे

सत्र तिसरे

अ. क्र.	विषय	अभ्यासपत्रिका क्रमांज	अभ्यासपत्रिकेचे नाव	आठवड्याच्या तासिका	एज तासिका	अंतर्गत मूल्यमापन जुज (CA)	सत्रांत परीजा (ESE)	एज जुज	श्रेयांज
1	मराठी	A.S.-17	मराठी भाषेचे व्याकरण व लेजन	4	50	25	50	75	3
2	इंग्रजी	A.S.-18	English - Writing Skill	4	50	25	50	75	3
3	बुद्धिमत्ता चाचकी	A.S.-19	बुद्धिमत्ता चाचकी (भाज-I)	4	50	25	50	75	3
4	भूजेल	A.S.-20	भासाचा भूजेल (भाज-I)	4	50	25	50	75	3
5	राज्यशास्त्र	A.S.-21	आयोज, अधिजार व जायदे	4	50	25	50	75	3
6	अर्थशास्त्र	A.S.-22	बँकिंग	4	50	25	50	75	3
7	विज्ञान	A.S.-23	स्सायनशास्त्र भाज - I	4	50	25	50	75	3
8	इतिहास	A.S.-24	मध्ययुगीन भासाचा इतिहास	4	50	25	50	75	3
9	SEC-I	I	जैशल्य विजस (SEC) विषय	3	40	25	25	50	2
एज अ								650	26

सत्र चौथे

1	मराठी	A.S.-25	व्यावहारिक मराठी भाषेचे लेजन	4	50	25	50	75	3
2	इंग्रजी	A.S.-26	English - Communication Skills and Personality Development	4	50	25	50	75	3
3	बुद्धिमत्ता चाचकी	A.S.-27	बुद्धिमत्ता चाचकी (भाज-II)	4	50	25	50	75	3
4	भूजेल	A.S.-28	भासाचा भूजेल (भाज-II)	4	50	25	50	75	3
5	राज्यशास्त्र	A.S.-29	पंचायतराज	4	50	25	50	75	3
6	अर्थशास्त्र	A.S.-30	विजसाचे अर्थशास्त्र	4	50	25	50	75	3
7	विज्ञान	A.S.-31	भौतिकशास्त्र (भाज - I)	4	50	25	50	75	3
8	इतिहास	A.S.-32	स्वातंत्र्योत्तर भासाचा इतिहास	4	50	25	50	75	3
9	SEC - II	II	जैशल्य विजस (SEC) विषय	3	40	25	25	50	2
एज ब								650	26

एज (अभब)

1300

52

टीप : बी.ए. द्वितीय पदवी वर्जाच्या प्रत्येज सत्रातील जैशल्य विजस अभ्यास पत्रिकेपैजी (SEC) जोजतीही एज अभ्यासपत्रिका निवडता येईल.

Chairman

Dr. Subhash Kadam

Bos in Administrative Services

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

Marathi

Semester III

मराठी भाषेचे व्याकरण व लेखन
(Paper No.: A.S.-17)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. मराठीतील समासाचे स्वरूप समजून घेणे.
02. वाक्यविचाराचा विविध अंगाने अभ्यास करणे.
03. काव्यातील वृत्ते व अलंकार समजून घेणे.
04. विरामचिन्हांचे प्रकार समजून घेणे.
05. शुद्धलेखनाचे महत्त्व समजून घेणे.

निष्पत्ती :

01. समासांचे विविध प्रकार सांगता येईल.
02. वाक्याचे पृथक्करण करता येईल.
03. शब्दशक्तींचे प्रकार सांगता येईल.
04. विरामचिन्हांची परिभाषा सांगता येईल.
05. लेखनातील चुका टाळून नियमानुसार लेखन करण्यास मदत होईल.

अभ्यासक्रम घटक :

01. समास
02. वाक्य : विभाग, प्रकार, पृथक्करण, संकलन व रूपांतर
03. वृत्ते
04. भाषेचे अलंकार
05. शब्दांच्या शक्ती व भाषेतील नवरस
06. विरामचिन्हे
07. प्रमाण मराठीतील लेखनविषयक नियम

संदर्भ ग्रंथ :

01. क्रमवंत जगन्नाथशास्त्री, - महाराष्ट्र भाषेचे व्याकरण
फडके गंगाधरशास्त्र आणि घगवे बाळशास्त्री
02. दादोबा पांडुरंग तखडकर - महाराष्ट्र भाषेचे व्याकरण
03. मोरो केशव दामले - शास्त्रीय मराठी व्याकरण
04. जोशी प्र. न. - अभिनव मराठी व्याकरण

05. बाळासाहेब शिंदे	- परिपूर्ण मराठी व्याकरण
06. कुलकर्णी भीमराव	- मोरो केशव दामले यांचे शास्त्रीय मराठी व्याकरण
07. कुलकर्णी कृ. पां.	- मराठी व्याकरणाचे व्याकरण
08. मो. रा. वाळंबे	- सुगम मराठी व्याकरण व लेखन
09. ग. ह . केळकर	- मराठी व्याकरणाची मूलतत्त्वे
10. गोविलकर लीला	- मराठीचे व्याकरण
11. जोशी प्र. न.	- मराठी व्याकरण
12. जोशी रा. भी.	- प्रौढबोध व्याकरण
13. मंगरूळकर अरविंद	- मराठी व्याकरणाचा पुर्नविचार
14. सुहासिनी लहू	- मराठीच्या प्रमाणभाषेचे स्वरूप
15. उत्पात वसंत भागवत	- मराठीचे मूळ व्याकरण
16. परब प्रकाश	- मराठी व्याकरणाचा अभ्यास
17. दीक्षित प्र. न.	- मराठी व्याकरण काही समस्या
18. सुभाष कदम	- संपूर्ण स्पर्धा परीक्षा मराठी व्याकरण
19. भाटवडेकर मो. वि.	- राजहंश शब्दार्थकोश
20. शासकीय प्रत	- शुद्धलेखन नियमावली
21. मो. रा. वाळंबे	- मराठी शुद्धलेखन प्रदीप
22. सत्वशीला सामंत	- व्याकरण शुद्धलेखनप्रणाली

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)
Second Year
English
Semester III
English Writing Skills
(Paper No.: A.S.-18)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

Objectives :

01. Master the mechanics of writing, the use of correct punctuation marks and capital letters.
02. Spell words correctly.
03. Write neatly and legibly with reasonable speed.
04. Use appropriate vocabulary and correct grammatical items.
05. Generate ideas from sources to develop content.
06. To prepare them for competitive exams.

Outcome :

01. Write an effective introduction and conclusion.
02. Produce a well-organized academic essay.
03. Produce appropriate vocabulary and correct word form.
04. Use a variety of accurate sentence structures.

Syllabus :

01. Essay writing.
02. Letter writing
03. Precise writing
04. News report
05. Translation
06. Spelling correction
07. Punctuations
08. Idioms and phrases

Reference Books :

01. Mohan Krishna and Banerjee M. - Developing Communication Skill, Macmillan India Ltd., New Delhi
02. Krishnaswamy N. and Sriraman T. - Current English for Colleges, Macmillan India Ltd., Madras.
03. Narayanswamy V. R. - Strengthen Your Writing, Orient Langman, New Delhi.
04. Carroll B. J. - English for College, Macmillan India Ltd., New Delhi.
05. Qrik R. and Greenbaum S - A University Grammar of English, Longman Publicaiton.
06. Bakshi, R. N. - A Course in English Grammar, Orient Longman.
07. Krishnaswamy, N., - Modern English - A Book of Grammar, Usage and Composition, Macmillan India Ltd.
08. Hewings M., - Advanced English Grammar, Cambridge, University Press.
09. Close, R. A. - Reference Grammar for Students of English, Orient Langman.
10. L. S. Deshpande, P. H. Dharamsi, D. P. Digole - Modern English Grammar, Creative Publication, Nanded.
11. Raymond Murphy - Intermediate English Grammar, Cambridge University Press
12. A. J. Thomson, A. V. Martinet - A practical English Grammar, Oxford University Press
13. Leechnal Svartvik - A communicative Grammar of English, Pearson education ltd.

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year
बुद्धिमत्ता चाचणी
Semester III

बुद्धिमत्ता चाचणी (भाग - I)
(Paper No.: A.S.-19)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. बुद्धिमत्ता विषयाची ओळख करून देणे.
02. विद्यार्थ्यांमध्ये बुद्धिमत्ताविषयी आवड निर्माण करून त्याचा व्यावहारिक जीवनात उपयोग करण्याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करणे.
03. जलद गतीने उदाहरणे सोडवण्याचे कौशल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करणे.
04. ज्ञान संपादन करताना अचूकता व वेग प्राप्त करणे.
05. गणिती आकडेमोड, सुत्रे व नियमांचा वापर करणे.
06. बुद्धिमत्ता चाचणी संदर्भात स्पर्धा परीक्षांमध्ये आवश्यक असलेले विषयज्ञान प्राप्त करणे.

निष्पत्ती :

01. बुद्धिमापन चाचणीची उदाहरणे विद्यार्थ्यांना सांगता येतील.
02. सुत्रांचा वापर करून उदाहरणे जलद गतीने विद्यार्थी सोडवतील.
03. पदावल्या योग्य क्रमाने सोडवता येतील.
04. संख्यांचा मसावि व लसावी काढून बुद्धिमत्ता चाचणीची उदाहरणे सोडवता येतील.
05. दैनंदिन व्यवहारात बुद्धिमत्तेचा जलद वापर करता येईल.
06. अपूर्णाकावरिल बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार व भागाकार अचून करता येईल.
07. संख्यांचे वर्ग व वर्गमूळ तोंडी विद्यार्थी सांगतील.
08. घातांकाचे नियम वापरून उदाहरणे सोडविता येतील.
09. स्पर्धा परीक्षांमध्ये बुद्धिमत्तेचे उदाहरणे जलद व अचूकपणे सोडवून विद्यार्थी स्पर्धा परीक्षेमध्ये यशस्वी होतील.

अभ्यासक्रम घटक :

a) शाब्दिक बुद्धिमत्ता चाचणी

01. कालमापन घड्याळ
02. कालमापन दिनदर्शिका
03. आकृत्यांची संख्या मोजणे (रेषा, कोन, त्रिकोण, चौकोण, आयात मोजणे)
04. घनाकृती ठोकळे.
05. वर्णमाला (अक्षरमाला)

- 5.1 अक्षरांची क्रमिका
- 5.2 अक्षरांचे विजोड पद
- 5.3 अक्षरांची लयबद्ध मालिका
- 5.4 अक्षरांचा समान संबंध
- 5.5 सांकेतिक भाषा

b) तार्किक आणि विश्लेषणात्मक क्षमता

06. तर्क आणि अनुमान
  - 6.1. वेन आकृत्या
  - 6.2. विधाने व अनुमान
  - 6.3 गणितीय विधाने, निष्कर्ष

c) अशाब्दिक बुद्धिमत्ता चाचणी

07. आकृत्यांमधील प्रश्न
  - 7.1 आकृत्यांमधील क्रमिका पूर्ण करणे
  - 7.2 आकृत्यांमधील विजोड / वर्गीकरण
  - 7.3 आकृत्यांचा समान संबंध
08. आरशातील प्रतिमा
09. पाण्यातील प्रतिमा

संदर्भग्रंथ :

01. नितीन महाले	- बुद्धिमत्ता चाचणी
02. पंढरीनाथ राणे	- संपूर्ण बुद्धिमत्ता चाचणी
03. आर. एस. अग्रवाल	- Verbal Reasoning
04. आर. एस. अग्रवाल	- Non-Verbal Reasoning
05. प्रमोद चौगुले व महेश शिंदे	- बुद्धिमत्ता चाचणी
06. फिरोज पठाण	- समग्र बुद्धिमत्ता चाचणी
07. अरिहंत प्रकाशन	- Verbal & Non-Verbal Reasoning
08. अनिल अंकीलगी	- संपूर्ण बुद्धिमत्ता चाचणी

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

Geography

Semester III

भारताचा भूगोल (भाग - I)
(Paper No.: A.S.-20)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. विद्यार्थ्यांना स्पर्धा परीक्षेची तयारी करण्यास सक्षम बनविणे.
02. भारताच्या प्राकृतिक विभागाची पार्श्वभूमी समजवून सांगणे.
03. भारतातील नद्या संदर्भात माहिती देणे.
04. शेजारील देशा संदर्भात संबंध माहिती करून देणे.

निष्पत्ती :

01. भारताच्या भूगोलाचा परिचय होईल.
02. भारताची प्राकृतिक रचना समजून येईल.
03. नदी प्रणाली, मृदा, राजकीय भारत यांची माहिती होईल.
04. स्पर्धा परीक्षांची तयारी विद्यार्थ्यांची होईल.

अभ्यासक्रम घटक :

01. भारताचे स्थान आणि विस्तार :

1.1 भारताचे आशिया खंडातील स्थान	1.4 भारतीय उपखंड
1.2 भारताचे हिंदी महासागरातील स्थान	1.5 भारताची भूगर्भीय संरचना
1.3 भारताच्या शेजारील देश व सीमा	

02. प्राकृतिक भू-रचना (प्राकृतिक विभाग)

2.1 द्विकल्पीय भारताची निर्मिती व प्राकृतिक रचना	
2.2 हिमालय, हिमालयाचे प्राकृतिक विभाग, हिमालयातील मुख्य खिंडी, हिमनद्या, हिमरेषा, भारतातील हिमयुगे व हिमालयाचे महत्त्व	2.3 भारताचे महामैदाने
2.4 समुद्र तटिय मैदानी प्रदेश	2.5 भारतीय बेटे

03. नद्या

3.1 हिमालयातील नद्या	3.2 भारतीय पठारावर उगम पावणाऱ्या नद्या
3.3 आंतरराष्ट्रीय जलविवाद	3.4 राष्ट्रीय जलधोरण
3.5 भारतातील प्रमुख धबधबे	3.6 भारतातील प्रमुख सरोवरे
3.7 भारताची जलसंपत्ती	

04. हवामान

4.1 भारतीय मान्सून	4.3 एल निनो आणि भारतीय मान्सून
4.2 भारतीय मान्सून आणि तिबेटचे पठार	4.5 पावसाचे वितरण
4.4 मान्सूनचे आगमण व प्रगती	4.7 दुष्काळाचे व्यवस्थापन
4.6 दुष्काळ	4.9 भारतातील ऋतु
4.8 पूर व पूराची कारणे	
4.10 स्ट्रॅम्प आणि केन्द्र्यू यांचे हवामान विभाग	
4.11 आर. एल. सिंग ह्यांनी प्रस्तावित केलेले हवामानीय विभाग	
4.12 त्रिवार्थाचे भारतीय वातावरणाचे वर्गीकरण	4.13 कोपेनचे वर्गीकरण

05. भारतातील मृदा

5.1 भारतातील जमीनीचे प्रकार	5.2 धूपीचे प्रकार
5.3 मृदानिर्मिती	5.4 पाणलोट क्षेत्रानुसार मृदासंधारणाचे नियोजन

06. राजकीय भारत

6.1 भारत व शैजरील देशांशी संबंध व सीमावाद	
6.2 जागतिक घडामोडित भारताची भूमिका	6.3 सीमेपलीकडील दहशतवाद

संदर्भग्रंथ :

01. सवदी ए. बी.	- भारताचा भूगोल
02. माजिद हूसेन	- भारताचा भूगोल
03. धारपुरे विठ्ठल	- भारताचा भूगोल
04. डॉ. शाहापूरकर, डॉ. फुले	- भारताचा भूगोल
05. डॉ. खुल्लर	- भारताचा भूगोल
06. रंजन कोळंबे	- भारताचा भूगोल
07. स्पेक्ट्रम	- भारताचा भूगोल
08. ए.बी. आहेर	- भारताचा भूगोल
09. सी.डी. देशपांडे	- भारताचा भूगोल
10. ए. मीत्रा	- भारताचे प्रादेशिक नियोजन
11. फॉतेर बी एच	- दक्षिण अशियाची ओळख

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)
Second Year

राज्यशास्त्र

Semester III

आयोग, अधिकार व कायदे
(Paper No.: A.S.-21)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. राज्यघटनेतील घटनात्मक / बिगरघटनात्मक आयोग इ. चा परिचय करून देणे.
02. राज्यघटनेतील आयोगाच्या निर्मितीच्या प्रेरणेचा अभ्यास करणे.
03. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग यांची पार्श्वभूमी समजून घेणे.
04. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग इ. बाबत अभिरूची वाढविणे.
05. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोगाचे कार्य समजून घेणे.
06. विद्यार्थ्यांची स्पर्धा परीक्षेची तयारी करून घेणे.

निष्पत्ती :

01. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग घटकाचा परिचय होईल.
02. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग इ. घटकाची पार्श्वभूमी समजून येईल.
03. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग इ. घटकाचे आकलन होईल.
04. राज्यघटनेतील घटनात्मक व बिगरघटनात्मक आयोग इ. बाबतची अभिरूची वाढेल.
05. विद्यार्थ्यांची स्पर्धा परीक्षेची तयारी होईल.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. घटनात्मक आयोग

01. केंद्रीय निवडणूक आयोग
02. राज्य निवडणूक आयोग
03. केंद्रीय लोकसेवा आयोग
04. राज्य लोकसेवा आयोग
05. राष्ट्रीय वित्त आयोग
06. राज्य वित्त आयोग
07. राष्ट्रीय अनुसूचित जाती व जमाती आयोग

02. बिगर घटनात्मक आयोग

01. योजना आयोग - नीती आयोग
02. राष्ट्रीय विकास परिषद
03. राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग
04. राज्य मानवाधिकार आयोग

05. केंद्रीय सुचना आयोग
06. राष्ट्रीय महिला आयोग
07. राय महिला आयोग
08. राष्ट्रीय अल्पसंख्याक आयोग
03. माहिती अधिकार कायदा
04. शिक्षणाचा अधिकार
05. राजकीय अधिकार
  01. राजकीय पक्ष
  02. निडवणूक
  03. दबावगट
  04. राष्ट्रीय एकता

संदर्भ ग्रंथ :

01. एम. लक्ष्मीकांत - इंडियन पॉलिटी (हिंदी)
02. तुकाराम जाधव, महेश शिरापुरकर - भारतीय संविधान व भारतीय राजकारण
03. महेश शिंदे - आपले संविधान (ज्ञानदिप, प्रकाशन, पुणे)
04. व्ही. के. सिंह, शिलवंत सिंह - भारतीय संविधान
05. चौधरी - भारताचे संविधान (लॉ. पब्लिकेशर्स)
06. भास्कर लक्ष्मण भोळे - भारतीय गणराज्याचे शासन आणि राजकारण
07. कोळंबे रंजन - भारतीय राज्यघटना आणि प्रशासन
08. बसू दुर्गादास - भारत का संविधान
09. घांगरेकर चिं. ग. - भारतीय राज्यघटना स्वरूप आणि राजकारण
10. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - भारताचे संविधान, मिलिंद प्रकाशन, वर्धा, 2015
11. वराडकर र. घ. - भारतीय राज्यघटना राजकारण आणि कायदा
12. जाधव तुकाराम व शिरापुरकर महेश - भारतीय राज्यघटना व घटनात्मक प्रक्रिया
13. बाचल वि. मा. - भारतीय राज्यघटना आणि राजकीय व्यवहार
14. जोशी स्मिता - भारतीय संविधान राजकारण आणि कायदा (हिंदी)
15. चौधरी आर. एन. - भारतीय राज्यघटना आणि राजकारण
16. जोशी पी. एल. - भारताचा संविधानिक इतिहास
17. मिलिंद प्रकाशन - भारताचे संविधान
18. Subhash Kashyap - Our Constituion
19. D. D. Basu - Introducation to the Constitution of India
20. श्रीकांत गोखले (K. Sagar) - इंडियन पॉलिटीक्स (मराठी)

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

अर्थशास्त्र

Semester III

बँकिंग

(Paper No.: A.S.-22)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. बँकांविषयी जागृकता निर्माण करणे.
02. बँकिंग संकल्पना स्पष्ट करणे.
03. वित्तीय यंत्रणेची कार्यप्रणाली समजणे.
04. सार्वजनिक व खाजगी तसेच सहकारी बँकांचे कार्य जाणून घेणे.
05. वित्तीय समावेशनात साहय करण्यास सक्षम बनवणे.
06. देशाच्या वित्तीय प्रणाली बाबत जागृकता निर्माण करणे.
07. आंतरराष्ट्रीय संघटनांची कार्यप्रणाली समजून घेणे.
08. भारताची आंतर-राष्ट्रीय संघटनांमधील भूमिका जाणून घेणे.
09. विद्यार्थ्यांची स्पर्धा परीक्षेची तयारी करून घेणे.

निष्पत्ती :

01. बँकिंग व्यवहाराबद्दल जागृती वाढते.
02. बँकेच्या कार्याची माहिती मिळेल.
03. अर्थव्यवस्थेच्या विकासात बँकांची भूमिका कळून येईल.
04. नवीन बँकिंग सुधारणेचा उपयोग होईल.
05. वित्तीय समावेशनात साहय होईल.
06. विद्यार्थ्यांना बँकिंगचे व्यवहार करता येतील.
07. स्पर्धा परीक्षेमध्ये येणारे प्रश्न सोडवता येतील.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. वित्तीय संरचना

01. वित्तीय संरचनेचा अर्थ	02. वित्तीय संरचनेचे स्वरूप
03. भांडवली बाजार व नाणे बाजार	04. औद्योगिक रोखे बाजार - SEBI, BSE, NSE
05. वित्तीय साधने	

02. व्यापारी बँक

01. व्यापारी बँकांची पार्श्वभूमी व इतिहास	02. व्यापारी बँकांचे अर्थ, व्याख्या व कार्य
03. पतनिर्मिती	04. व्यापारी बँकेचे तत्त्वे

05. व्यापारी बँकेचे राष्ट्रीयकरण   06. अनुसूचित व गैर अनुसूचित बँका
 07. व्यापारी बँका - SBI, ICICI, IDBI, HDFC, EXIM, RRB, NABARD etc.
- 03. सहकारी बँका**
 01. अर्थ व रचना   02. त्रिस्तरीय रचना - जिल्हा / राज्य / नागरी सहकारी बँका
- 04. मध्यवर्ती बँक - RBI**
 01. पार्श्वभूमी   02. कार्ये
 03. RBI चे मौद्रिक धोरण   04. संलग्न संस्था इत्यादी.
- 05. मुद्रा / पैसा**
 01. पैशाचा अर्थ   02. पैशाचे कार्य
 03. पैशाचे मोजमाप - m_0, m_1, m_2, m_3
 04. पैशाचे गुणक   05. चलन संख्यामान सिद्धांत - फिशर
 06. रोखता पसंती सिद्धांत - लॉर्डकेन्स
 07. पैशाचे प्रकार - दृश्य व अदृश्य चलन, अभासी चलन, प्रमाणीत चलन, प्रतिकात्मक चलन इत्यादी.
 08. पैशांची उत्क्रांती व आवस्था   09. चलनवाढ व चलन घट
- 06. बँकिंग नियमन कायदा - 1949**
 01. 1949 च्या कायद्याचे प्रमुख घटक
 02. बँकिंग कंपनी व सार्वजनिक क्षेत्राला लागू होणारा कायदा
 03. सहकारी संरचना लागू होणारे कायदे
- 07. भारतातील आधुनिक बँकिंग**
 01. E-Banking   02. ATM, CDM etc.
 03. Smart card, Rupay Card   04. कर्जपत्रक, नावेपत्र
 05. हुंडी इत्यादी
- 08. 1991 च्या बँकिंग सुधारणा**
 01. सुधारनेचा अर्थ आणि उद्दिष्टे   02. नरसिंहम समिती - I, II
 03. बेसलनिकष   04. IMF व IBRP, ADB

संदर्भग्रंथ :

01. जोशी व डांगे   - बँकिंग
 02. पाटील के. के., सोंडगे   - MPSC Banking
 03. बोधनकर सुधीर   - भारतीय बँकिंग प्रणाली
 04. खंदारे विलास   - पैसा, बँकिंग व वित्त
 05. रायखेलकर   - अधिकोष व सार्वजनिक वित्त
 06. Hingan M. L.   - Money Banking and International Trade
 07. पुरोहित वसुधा   - अधिकोष व सार्वजनिक वित्त

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

विज्ञान

Semester III

रसायनशास्त्र (भाग I)
(Paper No.: A.S.-23)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. दैनंदिन जीवनातील रासायनिक घटनांची माहिती करून देणे.
02. मूलद्रव्ये व त्यांचे गुणधर्म यांची माहिती करून देणे.
03. विविध रासायनिक क्रियेची माहिती करून देणे.
04. निरीक्षण क्षमता विकसित करणे.
05. वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण करणे.
06. स्पर्धा परीक्षेत येणाऱ्या रसायनशास्त्रांच्या प्रश्नाविषयी तयारी करून घेणे.

निष्पत्ती :

01. विद्यार्थ्यांना विविध रासायनिक घटकांची माहिती होईल.
02. विविध मूलद्रव्यांच्या गुणधर्मांची माहिती होते.
03. निसर्गातील विविध रासायनिक अभिक्रियाचे ज्ञान होते.
04. वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण होतो.
05. पर्यावरणरुनेही जीवनशैली विकसित होण्यास मदत होते.
06. विविध स्पर्धा परीक्षेत रसायनशास्त्रा विषयी येणारे प्रश्न सोडवण्यास मदत होईल.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. मूलद्रव्यांचे वर्गीकरण
02. आम्ल व आम्लारी
03. धातू व अधातू
04. अणुची संरचना
05. रासायनिक अभिक्रिया व प्रकार
06. विद्युत अपघटन
07. किरणोत्सारी
08. कार्बनी रसायनशास्त्र
09. संयुगे व मिश्रणे
10. द्रव्य व द्रव्याचे प्रकार
11. औद्योगिक रसायनशास्त्र
12. दैनंदिन जीवनातील रसायनशास्त्र

संदर्भ ग्रंथ :

01. गोरे चंद्रकांत - सामान्य विज्ञान भाग 2, युनिक अॅकॅडमी, पुणे
02. वैश्यपायन एस. वाय. - सामान्य विज्ञान, व्हिजन अॅकॅडमी, पुणे
03. पवार राम - संपूर्ण विज्ञान, कविता पब्लिकेशन, औरंगाबाद
04. पाटील जयदीप - संपूर्ण विज्ञान, दिपस्तंभ प्रकाशन, जळगाव
05. धात्रक विनया - संपूर्ण विज्ञान तंत्रज्ञान, जिज्ञासा प्रकाशन, पुणे
06. भस्के सचिन - सामान्य विज्ञान, ज्ञानदिप अॅकॅडमी, पुणे
07. कुमार संजीव - सामान्य विज्ञान, लुसेंट पब्लिकेशन, पटना
08. वसे सतिश - Fastract Science, ओंकार पब्लिकेशन, औरंगाबाद
09. कोलते अनिल अप्पाराव - कॉम्पिटिटिव्ह सायन्स, विनर्स पब्लिकेशन, औरंगाबाद
10. कोळंबे रंजन - विज्ञान तंत्रज्ञान आणि विकास, भगीरथ प्रकाशन, पुणे
11. भालेराव कविता - संपूर्ण सामान्य ज्ञान, अनिरुद्ध पब्लिकेशन हाऊस, पुणे
12. इ. 8 वी, 9 वी व 10 वी विज्ञान - महाराष्ट्रराज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे
13. इ. 8 वी, 9 वी व 10 वी विज्ञान पाठ्यपुस्तक - NCERT, दिल्ली
14. इ. 11 वी व 12 वी विज्ञान - वनस्पतीशास्त्र (NCERT व महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे.)

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

History

Semester III

मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
(Paper No.: A.S.-24)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. मध्ययुगीन भारताच्या इतिहासाचा परिचय करून देणे.
02. इस्लाम आक्रमण, दिल्ली सल्तनत, खिलजी घराणे यांचे आकलन करून देणे.
03. तुघलक घराणे, सय्यद व लोदी घराणे यांची पार्श्वभूमी समजूण सांगणे.
04. मूघल साम्राज्य, भक्ती चळवळ, मराठी सत्तेचा उदय व उत्कर्ष इ-बद्दलची माहिती करून देणे.
05. स्पर्धा परीक्षेची तयारी करून घेणे.

निष्पत्ती :

01. मध्ययुगीन भारताच्या इतिहासाचा परिचय होईल.
02. इस्लाम आक्रमण, दिल्ली सल्तनत, खिलजी घराणे यांचे आकलन होईल.
03. तुघलक घराणे, सय्यद व लोदी घराणे यांची पार्श्वभूमी समजूण येईल.
04. मूघल साम्राज्य, भक्तीचळवळ, मराठी सत्तेचा उदय व उत्कर्ष इ. बद्दलची माहिती होईल.
05. मध्ययुगीन भारताच्या इतिहासाचे विविध स्पर्धा परीक्षेमध्ये येणारे प्रश्न सोडवता येतील.

अभ्यासक्रम घटक :

01. इस्लाम आक्रमण
  - 1.1 अरब, गजनी, घोरी
02. दिल्ली सल्तनत
  - 2.1 गुलाम घराणे (कुतुबुद्दीन ऐबक, अल्तमश, रझिया, बल्बन)
03. खिलजी घराणे
  - 3.1 जिल्लालुद्दीन खिलजी
  - 3.2 अल्लाउद्दीन खिलजी
04. तुलघक घराणे
  - 4.1 महमद तुघलक
  - 4.2 फिरोजशहा तुघलक
05. सय्यद व लोदी घराणे
06. मुघल साम्राज्य

- 6.1 बाबर
- 6.2 हुमायूँ
- 6.3 अकबर
- 6.4 जहांगीर
- 6.5 शहाजहान
- 6.6 औरंगजेब
- 07. मध्ययुगीन दक्षिण भारत**
  - 7.1 बहामणी सल्तनत
  - 7.2 विजयनगर साम्राज्य
- 08. भक्ती चळवळ**
- 09. मराठी सत्तेचा उदय व उत्कर्ष**

संदर्भग्रंथ :

01. प्रा. र. ना. गायधनी	- मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
02. जे. एल. मेहता	- मध्ययुगीन भारताचा बृहत इतिहास
03. डॉ. अनिल कठारे	- मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
04. म. मा. देशमुख	- मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
05. व्ही. डी. महाजन	- मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
06. सतीशचन्द्र	- मध्ययुगीन भारताचा इतिहास
07. इलियट एवं उडसन	- भारत का इतिहास
08. हुसैन, युसूफ	- मध्ययुगीन भारतीय संस्कृती
09. शर्मा एस. आर.	- भारत के मुघल साम्राज्य
10. प्रतापसिंह	- मध्यकालीन भारत

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)
Second Year
Marathi
Semester IV
व्यावहारिक मराठी भाषेचे लेखन
(Paper No.: A.S.-25)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. निबंधाची संकल्पना व प्रकार समजून घेणे.
02. मोजके व आशयपूर्ण लेखनाची कला शिकणे.
03. पत्राचे विभाग समजून घेणे.
04. मराठीची शब्दसंपत्ती समजून घेणे.
05. मुलाखतीची परिपूर्ण तयारी करणे.

निष्पत्ती :

01. सारांशलेखनाचे उपयोजन करता येईल.
02. इंग्रजी - मराठी भाषांतराचे विविध संदर्भ शीघ्रता येईल.
03. महत्वाचे साहित्यिक व साहित्यकृती यांची नावे सांगता येईल.
04. वैचारिक निबंधासाठी चौफेर वाचन करता येईल.
05. व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करून धाडसाने मुलाखतीला सामोरे जाता येईल.

अभ्यासक्रम घटक :

01. निबंधलेखन
02. सारांशलेखन
03. भाषांतरलेखन : इंग्रजीचे मराठी व मराठीचे इंग्रजी
04. पत्रलेखन
05. वाक्प्रचार व म्हणी
06. शब्दसंग्रह : समानार्थी, विरुद्धार्थी, जोड व समूहदर्शक शब्द
07. मराठी साहित्याची स्थूल ओळख
08. व्यक्तिमत्त्व विकास व मुलाखत
09. टिपणी लेखन

संदर्भग्रंथ :

01. मो. रा. वाळंबे	- सुगम मराठी व्याकरण व लेखन
02. मो. रा. वाळंबे	- मराठी शुद्धलेखन प्रदीप
03. शिंदे बाळासाहेब	- परिपूर्ण मराठी व्याकरण
04. शासकीय प्रत	- शुद्धलेखन नियमावली
05. सत्वशीला सामंत	- व्याकरण शुद्धलेखनप्रणाली
06. आकाश लिंगाडे	- अनिवार्य मराठी
07. रा. ग. जाधव	- वाङ्मयीन निबंध : स्वरूप आणि साधने
08. प्र. न. जोशी	- निबंध : शास्त्र व कला

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)
Second Year
English
Semester IV
**English - Communication Skills and
Personality Development**
(Paper No.: A.S.-26)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

Objectives :

01. To encourage the students to speak English.
02. To build up their confidence in the usage of English.
03. To enable the students to use English in day-to-day communication.
04. To prepare them for competitive examination.

Outcome :

01. Write an effective introduction and conclusion.
02. Produce a well-organized academic essay.
03. Produce appropriate vocabulary and correct word form.
04. Use a variety of accurate sentence structures.

Syllabus :

01. Personal Interview
02. Group Discussion.
03. Seminar
04. Comprehension
05. CV-writing
06. Subject - Verb agreement

Reference Books :

01. Mohan Krishna and Banerjee M. - Developing Communication Skill, Macmillan India Ltd., New Delhi
02. Krishnaswamy N. and Sriraman T. - Current English for Colleges, Macmillan India Ltd., Madras.

03. Narayanswamy V. R. - Strengthen Your Writing,
Orient Langman, New Delhi.
04. Carroll B. J. - English for College,
Macmillan India Ltd., New Delhi.
05. Qrik R. and
Greenbaum S - A University Grammar of English,
Longman Publicaiton.
06. Bakshi, R. N. - A Course in English Grammar, Orient Longman.
07. Krishnaswamy, N., - Madoern English - A Book of Grammar, Usage
and Composition, Macmillan India Ltd.
08. Hewings M., - Advanced English Grammar, Cambridge,
University Press.
09. Close, R. A. - Reference Grammar for Students of English,
Orient Langman.
10. L. S. Deshpande,
P. H. Dharamsi,
D. P. Digole - Modern English Grammar,
Creative Publication, Nanded.
11. Raymond Murphy - Intermediate English Grammar,
Cambridge University Press
12. A. J. Thomson,
A. V. Martinet - A practical English Grammar,
Oxford University Press
13. Leechnal Svartvik - A communicative Grammar of English,
Pearson education ltd.

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

बुद्धिमत्ता चाचणी

Semester IV

बुद्धिमत्ता चाचणी (भाग - II)

(Paper No.: A.S.-27)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. बुद्धिमत्ता विषयाची ओळख करून देणे.
02. विद्यार्थ्यांमध्ये बुद्धिमत्ताविषयी आवड निर्माण करून त्याचा व्यावहारिक जीवनात उपयोग करण्याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करणे.
03. जलद गतीने उदाहरणे सोडवण्याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करणे.
04. ज्ञान संपादन करताना अचूकता व वेग प्राप्त करणे.
05. गणिती आकडेमोड, सुत्रे व नियमांचा वापर करणे.
06. बुद्धिमत्ता चाचणी संदर्भात स्पर्धा परीक्षांमध्ये आवश्यक असलेले विषयज्ञान प्राप्त करणे.

निष्पत्ती :

01. बुद्धिमापन चाचणीची उदाहरणे विद्यार्थ्यांना सांगता येतील.
02. सुत्रांचा वापर करून उदाहरणे जलद गतीने विद्यार्थी सोडवतील.
03. पदावल्या योग्य क्रमाने सोडवता येतील.
04. संख्यांचा मसावि व लसावी काढून बुद्धिमत्ता चाचणीची उदाहरणे सोडवता येतील.
05. दैनंदिन व्यवहारात बुद्धिमत्तेचा जलद वापर करता येईल.
06. अपूर्णाकावरिल बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार व भागाकार अचून करता येईल.
07. संख्यांचे वर्ग व वर्गमूळ तोंडी विद्यार्थी सांगतील.
08. घातांकाचे नियम वापरून उदाहरणे सोडविता येतील.
09. स्पर्धा परीक्षांमध्ये बुद्धिमत्तेचे उदाहरणे जलद व अचूकपणे सोडवून विद्यार्थी स्पर्धा परीक्षेमध्ये यशस्वी होतील.

अभ्यासक्रम घटक :

a) शाब्दिक बुद्धिमत्ता चाचणी

01. दिशा व अंतर

02. नातेसंबंध

03. वयवारी

04. संख्यामाला (अंकमालिका)

4.1 संख्यांची क्रमिका

4.2 संख्यातील विजोडपद

4.3 संख्यांचा समान संबंध

4.4 आकृतीमधील संख्या शोधणे

05. कूट प्रश्न

5.2 टोपलीतील फुले मोजणे

5.4 हस्तांदोलणे

5.6 रांगेतील क्रम ठरविणे

5.8 बैठक व्यवस्था

5.10 आदान-प्रदान

5.1 खरे-खोटे

5.3 सांख्येतील भाषा

5.5 परीक्षेतील गुण मोजणे

5.7 तुलना (वय, वजन, उंची)

5.9 सांगणीकरण

5.11 अंकगणितातील कूट प्रश्न

b) तार्किक आणि विश्लेषणात्मक क्षमता

01. विधाने - निष्कर्ष

03. विधाने - कृत्तिक्रम

02. गृहितके - प्रतिपादन

04. गणितीय विधाने आणि निष्कर्ष

c) अशाब्दिक बुद्धिमत्ता चाचणी

01. कागदाचे घडी काम

03. अपूर्ण आकृती पूर्ण करणे

05. बिंदूचे स्थान

02. कागदाचे कात्रण काम

04. आकृतीचा लपवलेला भाग पूर्ण करणे

संदर्भ ग्रंथ :

01. नितीन महाले

02. पंढरीनाथ राणे

03. आर. एस. अग्रवाल

04. आर. एस. अग्रवाल

05. प्रमोद चौगुले व महेश शिंदे

06. फिरोज पठाण

07. अरिहंत प्रकाशन

08. अनिल अंकीलगी

- बुद्धिमत्ता चाचणी

- संपूर्ण बुद्धिमत्ता चाचणी

- Verbal Reasoning

- Non-Verbal Reasoning

- बुद्धिमत्ता चाचणी

- समग्र बुद्धिमत्ता चाचणी

- Verbal & Non-Verbal Reasoning

- संपूर्ण बुद्धिमत्ता चाचणी

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

Geography

Semester IV

भारताचा भूगोल (भाग - II)
(Paper No.: A.S.-28)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. विद्यार्थ्यांना स्पर्धा परीक्षेची तयारी करण्यास सक्षम बनविणे.
02. भारताच्या नैसर्गिक साधन संपत्ती विषयी माहिती करून देणे.
03. भारताच्या प्राकृतिक विभागाची पार्श्वभूमी समजवून सांगणे.
04. भारतातील उर्जा साधने व उद्योग धंदे या विषयी माहिती करून देणे.
05. वाहतुक, दळण-वळण व व्यापार या संदर्भात माहिती करून देणे.
06. भारतातील भौगोलिक घटकांची ओळख करून देणे.
07. भारताच्या आंतरराष्ट्रीय संबंधाची माहिती करून देणे.

निष्पत्ती :

01. भारताच्या आर्थिक भूगोलाचा परिचय होईल.
02. भारताची प्राकृतिक रचना समजून येईल.
03. नदी प्रणाली, मृदा, राजकीय भारत यांची माहिती होईल.
04. भारतातील नैसर्गिक साधन संपत्ती, उर्जा साधने, वाहतुक, दळण-वळण, व्यापार या विषयी विद्यार्थ्यांना परिचय होईल.
05. स्पर्धा परीक्षांची तयारी विद्यार्थ्यांची होईल.

अभ्यासक्रम घटक :

01. संसाधने

1 नैसर्गिक संसाधने (वने)	2 खनिज संसाधने	3 लोहखनिज
4 मॅग्नीज	5 तांबे	6 खनन शुद्धीकरण प्रकल्प
7 बॉक्साईट	8 सोने	9 चांदी
10 मायका	11 चुनखडिचा दगड	12 डोलोमाईट
13 मॅग्नेसाईट	14 कायनाईट	15 सिलिमीनाईट
16 हिरे		

02. ऊर्जा साधने
 1 कोळसा
 2 पेट्रोलियम
 3 विद्युत
 4 अणुऊर्जा
 5 पारंपारिक ऊर्जा
 6 ऊर्जा संकट
03. उद्योग
 1 उद्योगाची उत्क्रांती
 2 कापड उद्योग
 3 ताग उद्योग
 4 लोकर कापड उद्योग
 5 लोह पोलाद उद्योग
 6 अॅल्युमिनियम उद्योग
 7 खत उद्योग
 8 कागद उद्योग
04. वाहतूक दळण-वळण व व्यापार
 1 परिवहन
 2 रस्ते मार्ग
 3 रेल्वे वाहतूक
 4 जल वाहतूक
 5 हवाई वाहतूक
 6 दिल्ली रेल्वे मेट्रो प्रणाली
 7 दळण-वळण
 8 आंतरराष्ट्रीय व्यापार
 9 भारत अवकाश कार्यक्रम
05. वसाहती
 1 ग्रामीण वसाहती
 2 भारतातील ग्रामीण वसाहती
 3 ग्रामीण वसाहतीचा आकृतीबंध
 4 भारतातील गावांची घनता
 5 ग्रामीण वसाहतीची संरचना
 6 भारतातील महानगरे
06. लोकसंख्या
 1 भारताची लोकसंख्या
 2 वितरण
 3 लोकसंख्यावाढिची कारणे व परिणाम
 4 लोकसंख्येची घनता
 5 लिंग गुणोत्तर
 6 ग्रामीण नागरी संघटना

संदर्भग्रंथ :

01. सवदी ए. बी. - भारताचा भूगोल
 02. माजिद हूसेन - भारताचा भूगोल
 03. घारपुरे विठ्ठल - भारताचा भूगोल
 04. डॉ. शाहापूरकर, डॉ. फुले - भारताचा भूगोल
 05. डॉ. खुल्लर - भारताचा भूगोल
 06. रंजन कोळंबे - भारताचा भूगोल
 07. स्पेक्ट्रम - भारताचा भूगोल
 08. ए.बी. आहेर - भारताचा भूगोल
 09. सी.डी. देशपांडे - भारताचा भूगोल
 10. ए. मीत्रा - भारताचे प्रादेशिक नियोजन
 11. फॉतेर बी एच - दक्षिण अशियाची ओळख

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded

B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

राज्यशास्त्र

Semester IV

पंचायतराज

(Paper No.: A.S.-29)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. पंचायतराज संबंधित समित्या, स्वरूप 73 वी व 74 वी घटना दुरुस्ती, ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद, नगर प्रशासन, महानगरपालिका, इत्यादीचा परिचय करून देणे.
02. पंचायतराज संबंधित समित्या, स्वरूप, 73 वी व 74 वी घटना दुरुस्ती, ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद, नगर प्रशासन, महानगरपालिका, एम.आय.डी.सी., इत्यादींच्या कार्याची पार्श्वभूमी समजून घेणे.

निष्पत्ती :

01. पंचायतराज संबंधित समित्या, स्वरूप 73 वी व 74 वी घटना दुरुस्ती, ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद, नगर प्रशासन, महानगरपालिका, इत्यादीचा परिचय विद्यार्थ्यांना होईल.
02. पंचायतराज संबंधित समित्या, स्वरूप, 73 वी व 74 वी घटना दुरुस्ती, ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद, नगर प्रशासन, महानगरपालिका, एम.आय.डी.सी., इत्यादींच्या कार्याची पार्श्वभूमी विद्यार्थ्यांना समजून घेता येईल.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. पार्श्वभूमी
02. पंचायती राज संबंधित समित्या, स्वरूप
03. घटनादुरुस्ती 73 वी 74 वी

ग्रामपंचायत

01. उदय विकास
02. रचना
03. कार्य व पदाधिकारी
04. अधिकार

नगरपंचायत

- 01 उदय व विकास
- 02 रचना
- 03 पदाधिकारी व कार्य
- 04 अधिकार

पंचायत समिती

01. उदय विकास
02. रचना
03. कार्य पदाधिकारी
04. अधिकार

जिल्हा परिषद

01. उदय विकास
02. रचना
03. कार्य पदाधिकारी
04. अधिकार

नागरी प्रशासन

01. पार्श्वभूमी - नगर प्रशासनाचा इतिहास
02. नगरपालीका क्षेत्र व वर्गीकरण
03. नगरपालीकेचा अधिकार व पदाधिकारी कार्ये

महानगरपालिका

01. रचना
02. पदाधिकारी व नेतृत्व
03. महानगरपालीकेची कार्ये, अधिकार
04. भारतातील शहरीकरण व त्यांच्या समस्या

संदर्भ ग्रंथ :

01. एम. लक्ष्मीकांत - इंडियन पॉलिटी (हिंदी)
02. तुकाराम जाधव, महेश शिरापूरकर - भारतीय संविधान व भारतीय राजकारण
03. महेश शिंदे - आपले संविधान (ज्ञानदिप, प्रकाशन, पुणे)
04. व्ही. के. सिंह, शिलवंत सिंह - भारतीय संविधान
05. चौधरी - भारताचे संविधान (लॉ. पब्लिकेशर्स)
06. भास्कर लक्ष्मण भोळे - भारतीय गणराज्याचे शासन आणि राजकारण
07. कोळंबे रंजन - भारतीय राज्यघटना आणि प्रशासन
08. बसू दुर्गादास - भारत का संविधान
09. घांगरेकर चिं. ग. - भारतीय राज्यघटना स्वरूप आणि राजकारण
10. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - भारताचे संविधान, मिलिंद प्रकाशन, वर्धा, 2015
11. वराडकर र. घ. - भारतीय राज्यघटना राजकारण आणि कायदा
12. जाधव तुकाराम व - भारतीय राज्यघटना व घटनात्मक प्रक्रिया

शिरापुरकर महेश

13. बाचल वि. मा. - भारतीय राज्यघटना आणि राजकीय व्यवहार
14. जोशी स्मिता - भारतीय संविधान राजकारण आणि कायदा (हिंदी)
15. चौधरी आर. एन. - भारतीय राज्यघटना आणि राजकारण
16. जोशी पी. एल. - भारताचा संविधानिक इतिहास
17. मिलिंद प्रकाशन - भारताचे संविधान
18. Subhash Kashyap - Our Constituion
19. D. D. Basu - Introducation to the Constitution of India
20. श्रीकांत गोखले (K. Sagar) - इंडियन पॉलिटीक्स (मराठी)

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

अर्थशास्त्र

Semester IV

विकासाचे अर्थशास्त्र
(Paper No.: A.S.-30)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

01. भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासाची स्थिती समजून देणे.
02. विकास प्राक्रियेतील अडथळे लक्षात आणून देणे.
03. विकासाच्या आधुनिक संकल्पनांची ओळख करून देणे.
04. विकास प्रारूपाची माहिती देणे.
05. विकासाच्या आधारावर वेगवेगळ्या देशांची तुलना करणे.

निष्पत्ती :

01. विकासाच्या संकल्पनेचे अवलोकन होते.
02. विकास अडथळ्यावर उपाय सुचविण्यास सक्षम बनविणे.
03. लोकसंख्या समस्येची उकल करणे.
04. पंचवार्षिक योजनांच्या परिणामांचा विचार करण्यास सक्षम करणे.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. मुलभूत संकल्पना
  01. आर्थिक विकास अर्थ, व्याख्या व प्रकार
  02. आर्थिक विकासाचे निर्देशित घटक
  03. आर्थिक वृद्धी - अर्थ व व्याख्या
  04. आर्थिक वृद्धीचे निर्देशक घटक
  05. आर्थिक विकासातील प्रभावशाली घटक
02. आर्थिक विकासातील अडथळे
  01. दारिद्र्याचे द्रष्ट चक्र
  02. विपणनाची अपूर्णता विकासातील अडथळे
  03. आर्थिकेत्तर अडचणी

04. आंतर राष्ट्रीय घटक
- 03. विकासाचे सिद्धांत**
01. संतुलित विकास व संतुलित विकासाचे सिद्धांत
02. असंतुलित विकास व सिद्धांत
- 04. आर्थिक नियोजन**
01. नियोजनाचा अर्थ व स्वरूप आणि प्रकार, नियोजनाची तात्विक बैठक व प्रतिमाने
02. नियोजन आयोग व NITI आयोग
03. राष्ट्रीय विकास परिषद
04. 01 ली ते 10 वी पंचवार्षिक योजना सविस्तर
05. 11 वी व 12 वी पंचवार्षिक योजना
- 05. आधुनिक विकासाचे सिद्धांत**
01. शाश्वत विकास - SDG's
02. सहस्रकातील विकास लक्ष - MDG's
03. भौतिक व अभौतिक विकास
04. आर्थिक समावेशन
- 06. लोकसंख्या वाढ**
01. लोकसंख्येचे सिद्धांत
02. माल्यसचा लोकसंख्या सिद्धांत
03. पर्याप्त लोकसंख्या
04. लोकसंख्या पिरॅमिड
05. भारताची 2011 ची जनगणना
06. महाराष्ट्राची 2011 ची जनगणना

संदर्भग्रंथ :

01. कृति एस. छाया.	- आर्थिक विकास
02. डॉ. भा. ना. काळे	- आर्थिक विकास
03. बिमल जैन	- आर्थिक विकास के सिद्धांत
04. पाटील व जगताप	- आर्थिक धोरण व नियोजन
05. पत्की अ. द. साबळे	- विकासाचे अर्थशास्त्र आणि नियोजन
06. गायकवाड ज. पा.	- विकासाचे अर्थशास्त्र आणि नियोजन
07. कुरुलकर र. पू.	- विकासाचे अर्थशास्त्र
08. पुरोहित वसुधा	- विकासाचे अर्थशास्त्र
09. कदम विश्वास, गावंडे गणेश	- विकासाचे अर्थशास्त्र
10. इंगवेळी डी.	- विकासाचे अर्थशास्त्र व नियोजन
11. वावटे अनिलकुमार, लोंडे मारुती	- विकासाचे अर्थशास्त्र व नियोजन
- *****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

विज्ञान

Semester IV

भौतिकशास्त्र (भाग-I)
(Paper No.: A.S.-31)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. दैनंदिन जीवनातील घडणाऱ्या काही मूलभूत घटनांची, बदलांची माहिती करून देणे.
02. गतिविषयक माहिती करून देणे.
03. प्रकाश, गुरुत्वाकर्षण या संदर्भात अधिक माहिती करून देणे.
04. चुंबक व चुंबकाचे गुणधर्म या विषयी माहिती करून देणे.
05. आरसा व भींग यांचे गुणधर्म व उपयोग यांची माहिती करून देणे.
06. विद्यार्थ्यांची निरीक्षण क्षमता विकसित करणे.
07. निसर्गाविषयी जाणीव, जागृती, करणे.

निष्पत्ती :

01. दैनंदिन जीवनात घडणाऱ्या भौतिक घटकांचे ज्ञान विद्यार्थ्यांना होईल.
02. प्रकाश, गुरुत्वाकर्षण या विषयी अधिक ज्ञान प्राप्त होऊन वैज्ञानिक दृष्टिकोण विकसित होईल.
03. विद्यार्थ्यांमध्ये निरीक्षण क्षमता वाढेल.
04. गती व गतीचे नियम माहित झाल्याने त्याचा उपयोग दैनंदिन जीवनात होईल.
05. निसर्गाविषयी कुतूहल निर्माण होऊन विद्यार्थ्यांमध्ये निसर्गाविषयी जीज्ञासावृत्ती वाढेल.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. द्रव्य व द्रव्यांची अवस्था
02. मूलभूत भौतिक राशी व एकके
03. गती व गतीचे प्रकार
04. गतिविषयक नियम व समिकरणे
05. गुरुत्वाकर्षण
06. प्रकाश
07. ध्वनी

संदर्भ ग्रंथ :

01. गोरे चंद्रकांत - सामान्य विज्ञान भाग 2, युनिक अॅकॅडमी, पुणे
02. वैश्यपायन एस. वाय. - सामान्य विज्ञान, व्हिजन अॅकॅडमी, पुणे
03. पवार राम - संपूर्ण विज्ञान, कविता पब्लिकेशन, औरंगाबाद
04. पाटील जयदीप - संपूर्ण विज्ञान, दिपस्तंभ प्रकाशन, जळगाव
05. धात्रक विनया - संपूर्ण विज्ञान तंत्रज्ञान, जिज्ञासा प्रकाशन, पुणे
06. भस्के सचिन - सामान्य विज्ञान, ज्ञानदिप अॅकॅडमी, पुणे
07. कुमार संजीव - सामान्य विज्ञान, लुसेंट पब्लिकेशन, पटना
08. वसे सतिश - Fastract Science, ओंकार पब्लिकेशन, औरंगाबाद
09. कोलते अनिल अप्पाराव - कॉम्पिटिटिव्ह सायन्स, विनर्स पब्लिकेशन, औरंगाबाद
10. कोळंबे रंजन - विज्ञान तंत्रज्ञान आणि विकास, भगीरथ प्रकाशन, पुणे
11. भालेराव कविता - संपूर्ण सामान्य ज्ञान, अनिरुद्ध पब्लिकेशन हाऊस, पुणे
12. इ. 8 वी, 9 वी व 10 वी विज्ञान - महाराष्ट्रराज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे
13. इ. 8 वी, 9 वी व 10 वी विज्ञान पाठ्यपुस्तक - NCERT, दिल्ली
14. इ. 11 वी व 12 वी विज्ञान - वनस्पतीशास्त्र (NCERT व महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे.)

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)

Second Year

इतिहास

Semester IV

स्वातंत्र्योत्तर भारताचा इतिहास
(Paper No.: A.S.-32)

Credit: 03

Periods: 50

Marks: 75

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये :

01. स्वातंत्र्योत्तर भारताच्या इतिहासाचा परिचय करून देणे.
02. फाळणीचे परिणाम व अलिप्ततेचे धोरण याची ओळख करून देणे.
03. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ. इंदिरा गांधीच्या नेतृत्वाचा उदय इत्यादीची पार्श्वभूमी समजून सांगणे.
04. स्वातंत्र्योत्तर भारतातील चळवळी.
05. भारत-पाक, भारत-चीन इत्यादी युद्धासंबंधी माहिती करून देणे.

निष्पत्ती :

01. स्वातंत्र्योत्तर भारताच्या इतिहासाचा परिचय होईल.
02. स्वातंत्र्यानंतर भारताने अलिप्ततेचे धोरण स्विकारले याची ओळख व त्याचा परिणाम विद्यार्थ्यांना माहित होईल.
03. संयुक्त महाराष्ट्र व महाराष्ट्राची चळवळ याची पार्श्वभूमी समजून येईल.
04. भारतातील राजकारण, विविध नेतृत्व यांचा परिचय होईल.
05. स्वातंत्र्योत्तर भारताशी झालेल्या युद्धाचा परिचय होईल.

अभ्यासक्रमातील घटक :

01. स्वातंत्र्योत्तर भारत
  - 1.1 फाळणीचे परिणाम
  - 1.2 संस्थांचे विलगीकरण
  - 1.3 भाषावार प्रांत रचना
02. पंडित नेहरूंचे अलिप्ततेचे धोरण
03. संयुक्त महाराष्ट्राची चळवळ
  - 3.1 संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीत सहभागी झालेल्या व्यक्ती व राजकीय पक्ष
04. भारताचा शेजारी राष्ट्राशी संबंध
05. आंतरराष्ट्रीय राजकारणात भारताची भूमिका
06. इंदिरा गांधीच्या नेतृत्वाचा उदय

- 6.1 बांगलादेश स्वातंत्र्य संग्राम
- 6.2 विद्यार्थ्यांचा असंतोष व जयप्रकाश नारायण यांची चळवळ
- 6.3 पंजाब व आसाम मधील दहशतवाद
- 07. स्वातंत्र्योत्तर चळवळी
  - 7.1 नक्षलवादी व मावोवादी चळवळ
  - 7.2 पर्यावरण चळवळ
  - 7.3 महिला व वंशिक चळवळ
- 08. समकालीन घटक
  - 8.1 भारताचे मानवी धोरण
  - 8.2 लोकसंख्या धोरण
  - 8.3 भारत-पाक युद्ध
  - 8.4 कारगील युद्ध
  - 8.5 भारताचे अण्विक धोरण

संदर्भ ग्रंथ :

01. सुमन वैद्य, शांता कोठेकर	- स्वातंत्र्योत्तर भारत
02. बिपिनचंद्र	- स्वातंत्र्योत्तर भारत
03. अनिल कठारे	- स्वातंत्र्योत्तर भारत
04. गाठाळ	- स्वातंत्र्योत्तर भारत

*****

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded
B.A. In Administrative Service (CBCS Pattern)
Second Year
Semester III /IV
प्रश्नपत्रीकेचे प्रारूप
(सर्व अभ्यासपत्रिकेसाठी)

Time: 02.00 Hrs.

Marks: 50

विद्यापीठ परीक्षा (ESE)

प्रश्न	स्वरूप	गुण
प्रश्न क्रं. 01.	दिर्घोत्तरी 02 प्रश्न विचारले जातील पैकी 01 प्रश्न सोडवावयाचा आहे.	10
प्रश्न क्रं. 02.	दिर्घोत्तरी 02 प्रश्न विचारले जातील पैकी 01 प्रश्न सोडवावयाचा आहे.	10
प्रश्न क्रं. 03.	दिर्घोत्तरी 02 प्रश्न विचारले जातील पैकी 01 प्रश्न सोडवावयाचा आहे.	10
प्रश्न क्रं. 04.	दिर्घोत्तरी 02 प्रश्न विचारले जातील पैकी 01 प्रश्न सोडवावयाचा आहे.	10
प्रश्न क्रं. 05.	टिपा : 04 पैकी 02 टिपा सोडवावयाचे आहेत.	10

टिप : अंकगणित, विज्ञान, बुद्धिमापन चाचणी इत्यादी अभ्यासपत्रीकेच्या प्रश्नपत्रिकेसाठी 10 गुणांच्या प्रश्नात 02 किंवा 05 गुणांचे उपप्रश्न तयार करता येतील. 02 गुणांचे प्रश्न दिले तर एकूण 08 प्रश्न विचारण्यात यावेत पैकी 05 प्रश्न सोडविण्यात यावेत व 05 गुणांचे 04 प्रश्न देऊन 02 प्रश्न सोडविण्याचा पर्याय द्यावा परंतु प्रश्नपत्रीकेत 10 गुणांचे मुख्य 05 प्रश्नच असतील.

अंतर्गत मूल्यमापन परीक्षा (25 - गुण)

01.	प्रत्येक सत्रात 05 गुणांच्या दोन घटक चाचण्या	10
02.	गृहपाठ / प्रकल्पलेखन	10
03.	सेमीनार / गटचर्चा	05